

Osmanlı Devleti'nde Ermeni Katolik Cemaatine Dair Âli Paşa ve Kastro Bey'in Lâyhaları*

The Pleadings by Âli Pasha and Kastro Bey on the Armenian Catholic Community in the Ottoman Empire

İhsan SATIŞ**

Öz

1830 yılında Ermeni Katolikler, Sultan II. Mahmut tarafından ayrı bir millet olarak tanınmıştır. Ermeni Katolikler ayrı bir millet olarak tanınca, bazı haklar elde etmişlerdir. Bu haklar çerçevesinde de idari-dini yapılanmaya gitmişlerdir. Papa, bu yapılanmaya doğrudan müdahale ederek, Osmanlı topraklarındaki hem Ermeni Katolikler hem de diğer Katolik taifeleri üzerinde nüfuz sahibi olmak istemiştir. Ermeni Katoliklerin bu durumuna kayıtsız kalmayan Âli Paşa ve Kastro Bey birer lâyiha yazmışlardır. Bu lâyhalar Ermeni Katolik cemaatinin kuruluşu, cemaat içinde yaşanan çekişmeler ve Papa'nın Ermeni Katoliklere müdahalesi hakkında önemli bilgiler vermektedir. Bu çalışmada Âli Paşa ve Kastro Bey'in yazdığı lâyhalar maddi ve muhteva açısından incelenerek, transkripsiyonları yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Katolik, Ermeni Katolik, Âli Paşa, Kastro Bey, Lâyiha.

Abstract

Armenian Catholics were recognized as a separate community by Sultan Mahmut II in 1830. When they were recognized as a separate community, Armenian Catholics obtained certain rights. They built their administrative and religious organizations as part of these rights. Through direct intervention, the Pope tried to gain influence over the Armenian Catholics, as well as other Catholic community in the Ottoman Lands. Âli Pasha and Kastro Bey did not remain indifferent to the situation the Armenian Catholics were in and wrote a pleading each. This pleadings provide important information on the formation of the Armenian Catholic community, the conflicts in the community and the Pope's intervention in the affairs of the Armenian Catholics. In this study, pleadings by Ali Pasha and Kastro Bey is transcribed and studied in terms of material and content.

Keywords: Catholic, Armenian Catholic, Ali Pasha, Kastro Bey, Pleading.

Giriş

Hristiyanlığı kabul eden ilk millet olarak tarihe geçen Ermeniler, Osmanlı toprakları üzerinde dinî olarak Gregoryen¹, Katolik ve Protestan Ermeniler olmak

* Makalenin Geliş Tarihi: 23.06.2015, Kabul Tarihi: 16.05.2016

** Yrd.Doç.Dr., Tunceli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü,
E-posta: ihsansatis@hotmail.com

1 Ermeniler, Hristiyanlığı kabul etmelerine öncülük eden Aziz Krikor'un adının "Lusavoriç(Aydınlatıcı)" olarak değiştirilmesinden sonra kiliselerini ve millî mezheplerini "Lusavorçagan" olarak tanımlamışlardır. Ancak 1830'lu yıllarda Rus Çarı'nın Rus tebaası Ermenilerini tanımlamak için "Gregoryen" tabirini kullanmasıyla, bu isim yaygınlaşmış ve

Gazi

Akademik
Bakış
253
Cilt 9 Sayı 18
Yaz 2016

üzere üç ana kiliseye bölünmüşlerdir. Bu bölünmenin temel sebebi bazı siyasi-dini amaçlarını/politikalarını gerçekleştirmek isteyen Katolik ve Protestan devletlerin Ermeniler arasında yürüttükleri misyonerlik faaliyetleridir. Ermeniler arasında misyonerlik faaliyetlerini en başta Katolikler başlatmışlardır. Protestanlar ise Katoliklerden çok daha sonra misyonerlik faaliyetlerine başlamışlardır².

Katolik devletler ve Papalık, XVII. yüzyıldan beri Osmanlı topraklarında Katolik propagandası yaparak, Rum ve Ermeniler arasında Katolikliği yaymak için misyonerlik faaliyetlerinde bulunmuşlardır³. Katolik devletler içinde bir adım önde olan Fransa, *Kapusen (Capuchin)* ve *Cizvit (Jesuit)* papazlarından oluşturduğu misyonerlik teşkilatı ile Osmanlı coğrafyasında Katolikliği yaymaktaydı⁴. 1652 yılında Halep Konsolosu Fr. Piquet, Katolikliğe geçen herkesin Fransa'nın himayesinde olduğunu ilan etmiş ve 1660'tan sonra Ege Adaları'ndaki Katolik kiliselerinin Fransız himayesinde olduğunu belirtmek için Fransız bayrağı dalgalandırmıştır⁵. 696 yılında Katolik faaliyetlerinden rahatsız olan İstanbul'daki Ermeniler, bazı Fransız rahiplerinin Papa'dan aldıkları talimatla vilayet vilayet gezip Rum, Ermeni ve diğer milletler arasında Katolikliği yaymaya ve gayrimüslimler arasında karışıklıklar çıkarmak istediklerini Padişah'a arz etmişlerdir⁶. Fransa'nın bu faaliyetlerindeki amacı sadece dini değil, siyasi-iktisadi düşüncelerin de tatbikiydi. Fransa, Osmanlı ülkesinde elde ettiği kapitülasyonlar sayesinde faaliyetlerini yoğunlaştırmış ve bu faaliyetlerinin sonucunda Hristiyanlar arasında Katolik mezhebine geçmeler oldukça artmıştır⁷.

Katolik rahiplerinin misyonerlik faaliyetleri neticesinde özellikle Ermeniler arasında Katolikliği benimseyenler oldukça artmış ve Ermenilerden ayrı olarak yeni bir grup olan *Ermeni Katolik* cemaati doğmaya başlamıştır. Misyono-

zamanla Lusavoriç yerine Gregoryen tabiri kullanılmıştır. Bkz. Ramazan Erhan Güllü, *Ermeni Sorunu ve İstanbul Ermeni Patrikhanesi (1878-1923)*, Ankara 2015, s. 8.

- 2 Ermenilere yönelik Protestanların misyonerlik faaliyetleri XIX. yüzyılın başlarında başlamış olup, İngiltere, Amerika ve Prusya gibi devletlerin destekleriyle büyük ivme kazanmıştır. Yüzyılın ortalarında bağımsız Protestan Ermeni kiliseleri kurulmakla birlikte 1850 yılında Babıâli, Protestanların kendi idarelerini sağladıklarını ve bir Protestan vekil seçmelerini kabul etmiştir. Böylece Ermenilerden ayrı olarak Protestan Ermeniler de ayrı bir millet olarak kabul edilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Gülden Sarıyıldız, "Osmanlı Devleti'nde Protestan Ermeni Milleti ve Kilisesinin Tanınması", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları-İstanbul Üniversitesi Atatürk İnkılabı ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 2, İstanbul 2002, s. 249-267.
- 3 Davut Kılıç, "Osmanlı Ermenileri Arasında Katolik Kilisesi'nin Kuruluş Faaliyetleri", *Yeni Türkiye*, (Ermeni Sorunu Özel Sayısı II.), Sayı:38, Mart 2001, s. 726-727.
- 4 Durmuş Yılmaz, *Fransa'nın Türkiye Ermenilerini Katolikleştirme Siyaseti*, Konya 2001, s. 57-58.
- 5 Robert Anhegger, "Bir Hristiyan ve İki Ermeni-Osmanlı Devleti'nde Hristiyanlar ve İç Tartışmaları (Düşünceler ve Örnekler) I", *Tarih ve Toplum*, VIII/48, İstanbul 1987, s. 55.
- 6 Gülnihal Bozkurt, *Alman-İngiliz Belgelerinin Siyasi Gelişmelerin Işığında Gayrimüslim Osmanlı Vatanlıklarının Hukuki Durumu (1839-1914)*, Ankara 1996, s.183-184.
- 7 Cevdet Küçük, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Millet Sistemi ve Tanzimat", *Mustafa Reşit Paşa ve Dönemi Semineri Bildirileri*, Ankara 1994, s. 15.

Görüş

Akademik
Bakış

254

Cilt 9 Sayı 18
Yaz 2016

nerlik faaliyetleri XIX. yüzyılın başlarında başarıya ulaşmış ve nihayetinde Ermeni Katolik cemaati Sultan II. Mahmut tarafından 1830 yılında müstakil bir millet olarak tanınmıştır. Böylece Rum, Ermeni ve Yahudi milletlerinden sonra Ermeni Katolikler de millet statüsüne kavuşmuştur. Ermeni Katolikler millet statüsüne kavuştuktan sonra patriklik ve piskoposluk kurma hakkı, sürgün edilen Ermeni Katoliklerin geri dönme hakkı, yeni kilise inşa etme hakkı ve diğer cemaatlere tanınan hakların Ermeni Katoliklere de tanınması haklarını elde etmişlerdir⁸.

Ermeni Katolikler ayrı bir millet olarak tanınmasına rağmen milletbaşına patrik unvanı verilmemiştir. Bu durum ilerleyen yıllarda bazı sorunlara sebep olunca 1835 yılında atanan milletbaşına patrik unvanı verilmiştir. Ancak bu zamanda cemaatin kurumsallaşma yolunda sorunları bitmek bilmiyordu. Özellikle 1846 yılında Hasun Efendi'nin başpiskopos olması Ermeni Katolikler arasında ciddi sorunların çıkmasına sebep olmuştur. Çünkü cemaatin fikri alınmadan Hasun Efendi bu makama getirilmişti. Bunun üzerine cemaatin ileri gelen on iki amirası, Papa'ya mektup yazarak sorunlarının çözülmesini istediler. Papa ile Hasun Efendi arasında yapılan yazışmalarda sorunların İstanbul'daki Mihitaristlerin başpiskoposluğu ele geçirmeye çalışmasından kaynaklandığı belirtilmiştir. Neticede Papa, sorunların halledilememesi üzerine Sayda Başpiskoposu Innocenzo Ferrieri'yi 1848 yılında İstanbul'a gönderdi. Osmanlı Devleti, Ermeni Katoliklerin sorunlarının giderilmesi adına Başpiskoposun gelişini önemsemekteydi. Hariciye Nazırı Âli Paşa, Başpiskoposun gelişi münasebetiyle bir ziyafet vermiş ve şehirdeki bütün yabancı elçileri davet etmiştir⁹.

1866 yılında Ermeni Katoliklerin *katogikos* ünvanlı en büyük ruhani reislerinin ölümü üzerine yerine Hasun Efendi atanmıştır. Hasun Efendi'nin katojikos olarak seçilmesiyle Osmanlı Devleti'nde Papalık ve Ermeniler arasındaki bazı anlaşmazlıklar iyice gün yüzüne çıkmıştır¹⁰. Olaylara doğrudan Papalık müdahale ederek, Ermeni Katolikler üzerinde himaye kurmak istemiştir. Bunu kabullenmeyen Osmanlı Devleti olaya müdahale etmek istemese de, patriklik seçimine müdahil olmak zorunda kalmıştır. Papalığın, Katolik Ermenilere müdahalesi ve Osmanlı Devleti'nin buna karşın tavrını detaylarıyla anlatan Âli Paşa ile Kastro Bey¹¹ tarafından kaleme alınan birer lâyiha bulunmaktadır. Kastro Bey, 1879 yılında lâyihasını sunarken daha önce Âli Paşa tarafından

8 Ahmet Türkan, *Ermenilerin ve Doğu Hıristiyanların Sorunları Çerçevesinde Osmanlı Papalık İlişkileri*, İstanbul 2012, s. 18-19. Ayrıntılı bilgi için bkz. Kemal Beydilli, *II. Mahmud Devri'nde Katolik Ermeni Cemâati ve Kilisesi'nin Tanınması (1830)*, Yay. Şinasi Tekin-Gönül Alpay Tekin, 1995, s. 21-36.

9 Ahmet Türkan, "İstanbul'daki Katolik Ermeni Gruplarının Problemleri ve Papalığın Müdahaleleri (19. yy.)", *History Studies: International Journal of History*, IV/2, Temmuz 2012, s. 327-328.

10 Gülnihal Bozkurt, *a.g.e.*, s.184-185.

11 Kastro Bey, Mabeyn-i hümâyün müşavirlerinden biri olup, II. Abdülhamit'in görüşlerine değer verdiği bir zattir. Bkz. Ahmet Türkan, *a.g.e.*, s. 276.

Gazi

Akademik
Bakış

255

Cilt 9 Sayı 18
Yaz 2016

kaleme alınan lâyiheyi de sunmuştur. Osmanlı Devleti'nde gayrimüslim hukuku açısından önemli bilgiler veren bu lâyihaların tamamının yayınlanması faydalı olacaktır. Esasen tespit edilebildiği kadarıyla daha önce iki araştırmacı bu lâyihaları incelemiş olup, çalışmalarında istifade etmişlerdir. Ancak yapılan çalışmalarda lâyihaların tamamı çevrilmemiş olup, bir çalışmada sadece lâyihanın adı zikredilmiş¹², diğer çalışmada ise çok az bir kısmı çevrilmiştir¹³. Bu amaçla bu çalışmada lâyihalar muhtevasına göre ayrılarak, başlıca öne çıkan konular açıklanmaya çalışılmıştır. Yer yer lâyihadaki bilgilerin daha anlaşılır hale gelmesi için de açıklamalarda bulunulmuştur. Çalışmanın sonunda ise, lâyihaların transkripsiyonları yapılmıştır.

1. Lâyihaların Maddi Tanıtımı ve Muhtevası

Lâyihalar toplam altı varak olup, düzgün olmayan bir şekilde rık'a yazısı ile yazılmıştır. Varaklarda sayfa numarası olmayıp iki varak boş, iki varak da yarıdır. Varaklar içinde sadece Âli Paşa ve Kastro Bey tarafından kaleme alınan lâyihalar olmayıp, Hariciye Nazırı Server Paşa(1871-1872) tarafından Papa Elçisi Monsenyör Franki'ye yazılan tahrîrât ve Sadrazam Mahmut Nedim Paşa tarafından Katolik Milleti Efendilerine yazılan bir buyrultu da bulunmaktadır. Ermeni Katolik cemaati hakkında önemli bilgiler veren bu lâyihalarda, Osmanlı toprakları üzerinde hangi Katolik kiliselerin olduğu ve bunların nüfusları, patriklik seçimi ve patriklere verilen haklar, Rusya'nın Rumlar ile Ermeniler üzerinde himaye kurma teşebbüslerine dair önemli bilgiler bulunmaktadır¹⁴.

1.1. Osmanlı Toprakları Üzerindeki Katolik Taifeler

Âli Paşa'nın kaleme aldığı lâyihadada ilk göze çarpan bilgi, Osmanlı toprakları üzerinde hangi Katolik taifelerin olduğu ve bunların yaklaşık nüfuslarıdır. Lâyihaya göre, Osmanlı toprakları üzerinde Rum ve Ermeni milletlerinin dışında Katolik mezhebini kabul etmiş olan beş taife bulunmaktadır. Bunlar Ermeni Katolik, Keldani¹⁵,

Gözy

- 12 Mustafa Oğuz, "II. Abdülhamid'e Sunulan Lâyihaları", Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2007, s. 334 (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- 13 Ahmet Türkan, *a.g.e.*, s. 144, 258.
- 14 Başbakanlık Osmanlı Arşivleri (BOA), Yıldız Esas Evrakı (Y. EE), 91/9.
- 15 XVI. yüzyıla kadar Nesturî Kilisesi olarak adlandırılan Keldani Kilisesi, XVI. yüzyılda Piskopos Yuhanna'nın Papalık ile temasa geçmesiyle bir kısım Nasturî'nin Vatikan'a bağlanmasıyla oluşmuştur. Böylelikle Katolikleşen Nesturîlere, Keldeliler anlamında Keldaniler adı verilmiştir. Keldaniler, Papa'nın otoritesini kabul etmelerine rağmen kendi inanç sistemlerini korumuşlardır ve ibadetlerini Keldanîce yaparlar. Ayrıntılı bilgi için bkz. Kadir Albayrak, "Geçmişte ve Günümüzde Keldani Kilisesi", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1/1, Adana 2001, s. 107; Su Erol, "Doğu Süryani Kilisesi Tarihi Çerçevesinde İran Asuri-Keldanîlerine Genel Bir Bakış", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, IV/16, Ordu 2011, s. 129; Şinasi Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü*, Konya 1998, s. 217.

Melkit¹⁶, Süryani Katolik¹⁷ ve Marunî¹⁸ taifeleridir. Bu taifelerin çok az bir kısmı Rumeli, birazı İstanbul'da, diğerleri ise Anadolu, Irak ve Şam bölgesinde yaşamakta olup, yaklaşık nüfusları bir milyondur¹⁹. Bu Katolik taifelerinin millet ve kiliseleri birbirinden farklı olup, *Şark Katolik Kiliseleri* namıyla her birinin müstakil kiliseleri ve patrikleri vardır. Her taife diğer bir taifenin kilisesini tanınamakla birlikte Papa'yı Katolik mezhebinin en büyük ruhani reisi olduğunu kabul etmektedirler. Dini meselelerde Papa'ya itaat etmelerine rağmen gerek kilise nizamnamesinde ve gerek patriklik atamaları ya da azledilmelerinde Papa'nın müdahalesini kabul etmezler. Çünkü Şark Katolik Kiliseleri, Roma'nın müdahalesini kabul etmeleri durumunda, kiliselerinin bağımsızlığını ve kadim haklarını kaybedeceklerine inanmaktadırlar.

- 16 Melkitler, Suriye, Filistin, İsrail, Anadolu, Lübnan, Ürdün, Irak, İran ve Mısır'da yaşayan Batı Süryani Hristiyanlardır. Bunların çoğunluğu Monofizit inancı benimserken, 451 Kadıköy Konsili doğrultusunda Monofizit itikadını reddetmişlerdir. Melkitler zamanla Katolik Melkitler ve Ortodoks Melkitler şeklinde ikiye bölünmüşlerdir. Melkit ismi zaman zaman her iki grup için de kullanılmaktadır. Ancak şimdilerde çoğunlukla sadece Doğu geleneğinden gelen Katolikler için kullanılmaktadır. Osmanlı Devleti'nde Rum Melkit Katolik Patrikliği önce Ermeni Katolik Patrikliğine bağlıyken, 1847'de müstakil bir patriklik statüsüne kavuşmuştur. Bkz. A. Fortescue, "Batı Süryaniler'den Melkitler" (Çev. Meral Ünüvar), <http://www.acsativ.com/fil/Malkoye.pdf>, Erişim Tarihi 2013; Canan Seyfeli, "Osmanlı Devlet Salnamelerinde Rum Melkit Katolik Patrikliği (1847-1918)", *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl 3, Sayı:11, s. 17; Şinasi Gündüz, *a.g.e.*, s. 255.
- 17 Süryani adının kökeni hususunda bazı görüşler bulunmaktadır. Ancak genelde Hristiyanlığın Filistin ve Suriye bölgesinde yayılmasından sonra Hristiyanlığı kabul eden bir kısım Aramilerin, kendilerini putperest olan Aramilerden ayırmak için kullanmasıyla ortaya çıktığı kabul edilir. Süryaniler 451 Kadıköy Konsili kararlarını reddetmişler ve Monofizit itikadını benimsemişlerdir. Episkopos Mihael Carve'nin öncülüğünü yaptığı bir grup Süryani ise, Papalığa bağlanarak "Süryani Katolik" adı altında bir patriklik merkezi kurmuşlardır. 1662 yılında Halep'te ilk Süryani Katolik Patriği kutsanmıştır. Fakat Katolikliğe geçenler Ortodokslarca hain olarak görüldüğünden, Süryaniler arasında Katoliklerin sayısı çok fazla değildir. 1702 yılında ikinci Süryani Katolik Patriği vefat edince, yeri XVIII. yüzyılın sonuna kadar boş kalmıştır. Bkz. Mehmet Çelik, *Süryani Kilisesi Tarihi*, İstanbul 1987, s. 1-3; Murat Öztemiz, "II. Abdülhamit'ten Günümüze Sosyolojik, Siyasal ve Hukuki Açından Süryaniler", Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2007, s. 74 (Yayınlanmamış Doktora Tezi); Şinasi Gündüz, *a.g.e.*, s. 349; <http://www.suryaniler.com/suryani-tarihi.asp?id=33>, Erişim Tarihi 2013.
- 18 Arami-Süryani kökenli bir topluluk olan Marunîler, IX. yüzyıldan sonra Kuzey Suriye bölgesinden Lübnan'a göç etmişlerdir. Adlarını IV. yüzyılın ikinci yarısında yaşadığı ve V. yüzyılın başlarında öldüğü tahmin edilen Aziz Marun(Maron) adında bir rahipten almışlardır. Osmanlı Devleti'nde Marunîler çoğunlukla Lübnan ve Suriye'de yaşamakta olup, Katolik Kilisesi'nin Doğu ayin usulüne bağlıdırlar. Bkz. İsmail Taşpınar, "Marunîler", TDV. İslam Ansiklopedisi, XXIII., Ankara 2003, s. 71-72. Ayırtılı bilgi için bkz. Ramazan Işık, "Maruni Kilisesi", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2003, s. 21-28 vd.(Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- 19 Lâyhanın tam olarak ne zaman yazıldığı tespit edilemediğinden dolayı Âli Paşa'nın verdiği bu rakam diğer kaynaklardaki rakamlarla kıyaslanamamıştır. Ancak Karpat, 1844-1856'da Avrupa'da 640 bin, Asya'da ise 260 bin Katolik olmak üzere Osmanlı topraklarında toplam 900 bin Katolik olduğunu belirtmektedir. Ubicini ise, 1855'te Katolik olan Rum, Melkit, Süryani, Keldani ve Marunîlerin toplam 735-750 bin, Ermeni Katoliklerin ise 38 bin olduğunu belirtmektedir. Bkz. Kemal H. Karpat, *Ottoman Population 1830-1914-Demographic and Social Characteristics*, University Wisconsin Press 1985, s. 116; F. H. A. Ubicini, *1855'te Türkiye* (Çev. Ayda Düz), I., Ocak 1977, s. 17.

Gazi

Akademik
Bakış
257
Cilt 9 Sayı 18
Yaz 2016

1.2. Patriklik Seçimi ve Patriklerin Yetkileri

Lâyihada ikinci önemli husus, Osmanlı Devleti'nde patriklerin devlet mi yoksa millet mi tarafından seçildiği sorusuna verilen cevaptır. Lâyihaya göre, Osmanlı Devleti'nde patrikler doğrudan doğruya devlet tarafından seçilmez. Hristiyan milletler, mezhepleri gereğince kendi içinde patriklerini seçerek, merkeze seçim sonucunu bildirirler. Osmanlı Devleti, seçim sonucunu uygun bulması neticesinde bazı patriklere berat vermek suretiyle bazılarını da sadece makamlarını tasdik etmek suretiyle seçimi onaylanırdı. Osmanlı topraklarında yaşayan Hristiyanlar Osmanlı Devleti'nin sıyanetinde yani koruması altındadırlar. Patrikler devletin ya da milletin aleyhinde bir harekette bulunması neticesinde derhal milletin iradesiyle patrik azledilir ya da değiştirilir ve gerekli olması durumunda ise patrik cezalandırılır²⁰.

Patriklik seçiminde herhangi bir dış devletin müdahalesi kabul edilemez. Kabul edilmesi durumunda devletin ve milletin kadim haklarına ve istiklaline hanel gelmiş olur. Osmanlı Devleti'nde patrikler diğer devlet ya da ülkelerdeki gibi memleket işlerinden, halkın dünyevi ve siyasi işlerinden soyutlanarak, yalnızca dua etmek, vaftiz etmek, nikâh kıymak ve günah çıkarmak gibi kilise işlerinden sorumlu tutulmazlar. Osmanlı Devleti'nde patrikler, kendi cemaatleri üzerindeki işlerin yanında buldukları vilayet ve sancaklardaki memleket meclislerinde üyelikte bulunma, cemaati ilgilendiren konularda müzakereye girip oy kullanma, mazbata imzalama ve cemaatin vergisini ödemelerinden sorumlu olma gibi görevler yürütürler. Dolayısıyla patrikler, hem devletle millet arasında iletişimi sağlayan hem de memleketin işlerinden sorumlu bir kişiliğe sahiptirler. Bundan dolayı patriklik seçimine herhangi bir devletin müdahalesi kabul edilemez.

1.3. Rusya'nın Rum ve Ermeniler Üzerinde Himaye Kurma Teşebbüsü

Lâyihalarda üçüncü önemli nokta, Rusya'nın Osmanlı Devleti üzerindeki emellerine ulaşmak için Rum ve Ermeniler üzerinden yürüttüğü politikalara dairdir. Rusya, Osmanlı toprakları üzerinde dini, siyasi ve iktisadi amaçlarını elde etmek için Osmanlı topraklarında yaşayan Ortodoks Rumların hamisi rolünü üstlenmiştir²¹. Rusya, amaçlarını gerçekleştirebilmek için Kırım Savaşı'ndan önce Osmanlı toprakları üzerindeki Ortodoks tebaanın kendi himayesine verilmesini istemişti. Osmanlı Devleti bu teklifi ret etmesi üzerine Rusya, amaçlarını askeri kuvvet ile almaya çalışmış ve Osmanlı Devleti'ni Kırım Savaşı gibi büyük bir savaşa sürüklemiştir²².

20 Örneğin 1821 yılında Mora isyanının ortaya çıkmasında ilgisi olduğu tespit edilen Rum Patriği II. Gregorios, Sultan II. Mahmut'un emriyle Fener'de patrikhanenin orta kapısında asılmıştır. Bkz. Şahabettin Tekindağ, "Osmanlı İdaresinde Patrik ve Patrikhane", *Belgelerle Türk Tarih Dergisi*, Sayı: 1, Kasım 1967, s. 55.

21 Ayrıntılı bilgi için bkz. Memet Yetişgin, "Rusların Türk Toprakları Üzerinde Yayılmasının Sebep Üzerine Bazı Düşünceler", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Ocak 2007, s. 671-702.

22 Ayrıntılı bilgi için bkz. Erdoğan Keleş, "Osmanlı, İngiltere ve Fransa İlişkileri Bağlamında

Lâyihada Kırım Savaşı'ndan bahsedilerek, Papa'nın Ermeni Katoliklere müdahalesinin Rusya'nın Kırım Savaşı'ndan önce sunduğu tekliften daha ağır bir teklif olduğu belirtilmektedir. Osmanlı Devleti'nin Kırım Savaşı'ndan sonra elde ettiği tek şey 1856 Paris Antlaşması'nın maddeleri olmuştur. Antlaşmadan sonra Avrupalı devletlerin gayretleriyle antlaşma maddeleri birer ikişer geçersiz hale getirilmiştir. Bu hal ise tamamen Rusya'nın işine yaramıştır. Hatta Rusya aleyhinde olan en önemli Karadeniz ile ilgili olan madde bile geçersiz olmuştur. Şimdi antlaşmadan geri kalan Osmanlı Devleti'nin tebaasına kimsenin müdahale etmemesi kalmışken, Papa'nın Ermeni Katoliklere müdahalesinin kabul edilmesi bu maddenin de geçersiz olacağı manasına gelmektedir. Rusya bunu fırsat bilerek, tekrar Ortodoksları himaye etmeye ya da Ermeniler üzerinde himaye kurmaya çalışabilir. Çünkü Rusya bu dönemde Ermenilerin Eçmiyazin ile olan ilişkilerini geliştirmek istemekteydi²³. Kastro Bey, lâyihasında bu duruma vurgu yaparak, Fransa'nın elçisi vasıtasıyla Ermeni Katoliklerin durumuna müdahale etmesinin doğru olmadığını, bunu fırsat bilecek olan Rusya'nın İstanbul Rum Patrikhanesi'ne ait olan patrik tayin ve azletme gibi işlere karışacağını belirtmektedir. Bundan dolayı yabancı bir devlet elçisinin Osmanlı Devleti tebaası olan Ermeni Katolikleri ilgilendiren bir konudaki telkinleri kesinlikle kabul edilemez. Nitekim Kastro Bey'in dedikleri çıkmıştır. Papa'nın Keldanilere doğrudan patrik atamasını ve Monsenyör Frankli adında bir elçinin İstanbul'a gönderilmesini fırsat bilen Rusya, Eçmiyazin piskoposlarından *Celalyan* adında bir rahibi İstanbul'a göndermiştir. Kastro Bey'in belirttiğine göre, o dönemde Âli Paşa vefat etmiş gibi olup, sadarete Mahmut Nedim Paşa gibi cesur bir zat bulunduğundan derhal olayın ehemmiyetini anlamış ve elçiyi defetmiştir.

1.4. Ermeni Katolik Cemaati ve Papa'nın Müdahalesi

Ermeni Katolik cemaati daha önce de belirtildiği gibi 1830 yılında Sultan II. Mahmut tarafından ayrı bir millet olarak kabul edilmiştir. Ermeni Katolik cemaati ve Papalığın bu cemaatin iç işlerine müdahalesi Âli Paşa ve Kastro Bey'in sunduğu lâyiha'nın asıl konusunu oluşturmaktadır. Lâyihalarda Ermeni Katolik cemaati hakkında ve Papalığın ne şekilde cemaatin işlerine karıştığına dair önemli bilgiler bulunmaktadır.

Lâyihaya göre, Osmanlı Devleti'nde Katolik taifelerinden biri Ermeni Katolik taifesidir. Bunların en büyük ruhani reisi Kilikya(Katogikos) adıyla bilinip, patriklik makamı Cebel-i Lübnan'dadır. Ermeni Katolik patriğinin ölümü üzerine *usulü veçhile* yeni bir patrik seçilirken, Papa seçime müdahale etmiş ve bundan dolayı hayli bir vakit yeni bir patrik seçilememiştir. Nihayetinde Ha-

Kırım Savaşı", Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2009 (Yayınlanmamış Doktora Tezi).

23 Ayrıntılı bilgi için bkz. Davut Kılıç, "Rusya'nın Eçmiyazin Katogikosluğuna Nüfuzu ve İstanbul Ermeni Patrikhanesine Tesiri", *Erdem*, XII/36, Ankara 2000, s. 973-987; Ahmet Türkan, *a.g.e.*, s. 161-166.

Gazi

Akademik
Bakış

259

Cilt 9 Sayı 18
Yaz 2016

sun Efendi adında bir rahip cemaat tarafından patrik seçilmiştir. Hasun Efendi daha patrikliği tasdiklenmeden yani daha patriklik beratını almadan Papa'nın duasını almak bahanesiyle Roma'ya gitmiştir. Hasun Efendi bu hareketiyle Osmanlı Devleti'nin yıllardır kendilerine sağladıkları düzeni, hakları ve imtiyazları hiçe sayıp, bu hakları Papalığa teslim etmiştir. Papalık da onun patrikliğini onaylamış, patriklik makamını İstanbul olarak değiştirmiş ve *Reversurus* yani Değişim(tağyirat) Nizamnamesi adında bir talimatı Hasun Efendi'ye vererek, onu İstanbul'a geri göndermiştir.

Bu nizamnameye göre, Ermeni Katolik milletinin patrik ve piskopos tayinleri sadece Papalığa ait olup, kimsenin buna müdahale etmeye hakkı yoktur. Papalık tarafından atanmayan rahip ya da piskoposların görevleri geçersizdir. Kiliselere ait mallar Papalığın nezaretinde olup, izin almadan bunlar hakkında bir karar alınmamalıdır. Millete müteallik olan hal ve hareketler daima patrik tarafından Roma'ya bildirilecektir. Son olarak nizamnamede, Ermeni Katoliklere uygulanacak olan bu talimatın daha sonra diğer Katoliklere yani Keldani, Melkit, Süryani ve Marunî kiliselerine de uygulanacağı belirtilmektedir.

Papalığın bu Nizamnamesinden anlaşıldığı üzere yıllardır Osmanlı Devleti'nde Avrupalı devletlerin gayrimüslim reayayı himaye ederek yaptıkları siyaseti şimdi Papalığın da yapmak istemekte olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Ancak bu durum devletin istiklaline aykırı olup, Osmanlı Devleti'nin Ermeni Katoliklere verdiği haklar ortadayken Papalığın buna müdahale etmesi kabul edilemez. Papalık, Ermeni Katoliklerin durumuna müdahale ederek ve Osmanlı topraklarındaki tüm Katolik kiliseleri hakkında karar alarak, bu kiliseleri Osmanlı Devleti'nin hükmünden çıkarıp, kendi nüfuz ve tesiri altına almak istemektedir. Ayrıca Papalığın aldığı bu kararların şimdilik kabul edilmesi durumunda, bu bir imtiyaz ya da kapitülasyon rengini alacak ve zamanla diğer Avrupa devletlerin iddialarında da emsal teşkil edecektir.

Osmanlı Devleti her ne kadar Hasun Efendi'yi Ermeni Katoliklerin patriği olarak tanıdıysa da bu çok uzun sürmemiş, bir kısım Ermeni Katoliklerin yaptığı yeni bir seçimle Diyarbakır Piskoposu Küpeliyan patrik olarak atanmıştır. Ancak Osmanlı Devleti seçime tüm Ermeni Katoliklerin katılmamasından dolayı Küpeliyan'ın patrikliğini onaylamamıştır. Bunu fırsat bilen Papalık da Küpeliyan'ın patrik olarak atanmasını engellemek için Madrid Elçisi Aleksandr Frankli'yi İstanbul'a göndermiştir²⁴. Frankli, Osmanlı coğrafyasındaki tüm Katolik taifelerinden ziyade Ermeni Katolik taifesine ait işlerde Papalık ile olan ilişkilerini kesin olarak düzenlemek ve belirlemek üzere bir tür anlaşma yapmakla görevlendirilmişti²⁵. Daha önce de belirtildiği üzere lâyhaların içinde Hariciye Nazırı tarafından bu elçiye yazılan ve 27 Eylül 1871 tarihli bir tahrîrât da bulunmaktadır. Bu tahrîrâta göre, Osmanlı memleketlerinde muhtelif Hristiyan ce-

24 Ahmet Türkan, *a.g.e.*, s. 145.

25 Engelhardt, *Tanzimat ve Türkiye*, (Çev. Ali Reşad), İstanbul 1999, s. 286.

Görüş

Akademik
Bakış

260

Cilt 9 Sayı 18
Yaz 2016

maatlerinin dini-idari işleri bizzat kendileri tarafından görülmekte olup, Paris Antlaşması bunun en kati delilidir. Babîâli, kendi şerefini muhafaza etmekle beraber antlaşma hükümlerine uymayı kendisine vazife bilmiştir. Şimdi ruhban sınıfın idaresine ait bir meselede müzakereye girilerek, kendi vazifesine ve antlaşma maddelerine halel getirilemez. Osmanlı Devleti, her sınıf tebaasıyla doğrudan doğruya vasitasız bir şekilde ve hiçbir taraftan müdahale olunmadan kendi himayesinde ve adilane bir şekilde yönetmektedir.

Lâyhada bu tahrîrâtın dışında Mahmut Nedim Paşa tarafından Katolik Milleti Efendilerine hitaben ve Patrik Hasun Efendi'nin azliyle ilgili 11 Mayıs 1872 tarihli bir buyrultu bulunmaktadır. Bu buyrultuya göre, Katolik Patrikliğinin İstanbul'da kurulmasından beri verilen taahhütler ve teminatlar üzerine patrikliğe getirilen Hasun Efendi, Roma'da patrikliğinin ilan edilmesiyle iç işlerine tecavüz etmiş ve Reversurus'un kabul edilmesiyle birlikte ise Katolik cemaatinin nail olduğu imtiyaz ve muafiyetlere aykırı davranmıştır. Bundan dolayı mevcut sıkıntılar giderilerek, Osmanlı Devleti tebaasından sadık bir zâtın eski usullere göre patrik seçilmesi ve Babîâli'ye bildirilmesi gerekmektedir.

2. Lâyhaların Transkripsiyonu

2.1. Âli Paşa'nın Lâyhası

Lâyiha-i mufassal ve meşhûredir kî Âli Paşa merhûm tarafından kaleme alınmıştır

Devlet-i 'Aliyye'nin Rum ve Ermeni milletlerinden başka Katolik mezhebinde olarak beş kat teb'ası olup bunlardan biri Ermeni Katolikiği ve biri Keldâni ve biri Melkit ve biri Süryâni ve biri Marûni tâ'ifeleridir ki bunların efrâdi nâdiren Rum ilide ve kûsûrî Der-sa'adet ve bütün Anadolu ve Beyrûş-Şam ve Irak tarafında mütemekkin olarak mikdâr-ı nüfusları dahî bir milyon karîbdir işbû beş tâ'ife mine'l-kadîm milliyet ve kilisâca biri birinden ayru olarak Şark Katolik Kilisâları nâmıyla her birinin müstakil kilisâları ve patrik ve sâ'ir rü'esâ-yı rûhânileri olup biri diğèrinin patrik ve kilisâsını tanımadığı misillû Papa hazretlerini dahî yalnız Katolik mezhebinin en büyük re'îsi bilirler fakat umûr-ı i'tikâdîyede anâ ittiba' idüb bundan gayri olan husûslar da ya'ni millet ve kilisâca olan nizâmâtta ve patrik ve sâ'ir rü'esâ-yı rûhâniyelerinin intihâb ve nasb ve 'azlinde ve kilisâ ve sâ'ir ayin-i milliyelerinde idâre ve tasarrufunda Roma'nın bunlara asla müdâhalesi olmadığı gibi bu husûslarda bunların dahî Roma tarafına mürâca'atı mezhebce mecbûriyetleri olmayub eğèrçi milel-i mezkûreye Avrupa Katolikleri misillû her veçhile nüfuz ve müdâhale altına almak husûsı öteden berû Roma'nın iksâ-yı âmâlî ise de bunlar ol-veçhile oranın yed-i müdâhalesine düşdükleri halde kilisâlarının istiklâl imtiyâzını ve hukûk-ı kadîmelerini ve milliyetlerini gâ'ib idecekleri i'tikâdında bulunmalarıyla bundan ihtirâzen cem' zamânda bu makûle şeylerde Roma'ya işlerine müdâhale itdirmekden ictinâb üzre bulunub Devlet-i 'Aliyye'nin bidâyet-i zuhûrundan berû dahî zîr-i cenâh-ı

Gazi

saltanat-ı seniyyede hukûk ve imtiyâzlarını muhâfazasıyla asûde neşid olmuşlardır

Gelelim meydanda olan Ermeni Katoliği meselesine bâlâda beyân olunan beş kat Katolik teb'asından biri Ermeni Katoliği olub bunların asil patriki Kilikya nâmıyla mevsûm ve patriklik makarr-ı Cebel-i Lübnan'da vâki' olmasıyla çend sene mukaddem orada olan patrik vefât idüb yerine usûlü veçhile piskopos cemâ'ati âherini intihâb itmekle mübâşeret itdikleri sırada keyfiyet Roma tarafından müdâhale olunarak ve hâricen ve dâhilen dahî bu müdâhaleye mu'âvenet kılınarak hayli zaman intihâb hâlidesi te'hir itdirildikten sonra yine Ermeni Katolik rû'esâ-yı rûhâniyesinden olarak Der-'aliyye'de bulunan Hasun nâm râhibin patrik intihâb olunmasına mezkûr piskopos cemâ'ati teşvîk ve icbâr olunub birçok keşâkeşden sonra bi'z-zarûre izhâr-ı muvâfakatle fakat patrikliğin ve kilisânın imtiyâz ve hukûk-ı kadîmesini kemâkân muhâfaza eylemek şartı üzerine piskopos cemâ'ati mûmâ-ileyh Hasun patrik intihâb itmişler ve ba'de'l-intihâb mûmâ-ileyh buraca kendüsünü tasdik itdirmeksizin Papa hazretlerinin bir du'âsını almak bahânesiyle Roma'ya vusûlünde hilâf-ı şart-ı intihâb Ermeni Katoliği Kilisâsı'nın ve Patrikliği'nin ber minvâl-i muharrer kadîmen hâ'iz olduğu hukûk ve imtiyâzı Papa hazretlerine ferâğ ve teslîm idüb Papa hazretlerinin dahî kendüsünü patrik nasb ve ta'yîn ve patrikliğin makarrını Der-sa'adet'e tahvîl iderek ve yedîne "Reversurus" ya'ni tağyîrât nizâmnâmesi nâmıyla bir de ta'lîmât i'tâ eyleyerek Der-sa'adet'e göndermişdür mezkûr nizâmnâmenin hülâsa-i me'ali ba'da'ezîn Ermeni Katolik milletinin patrik ve piskoposlarını ta'yîn eylemek hakkı münhasırân Papalığa â'id olub âher kimesne müdâhaleye selâhati olmamak ve Papalık tarafından nasb ve ta'yîn olunmayanların kürs-i hükûmet-i rûhâniyeye ku'ûdı ve icrâ-yı mu'amelât-ı mezhebiyeye şurû'i meşrû' olmamak ve kilisâları ve sâ'ir ayin-i hayrîyeleri ve bunlara merbût ve merkûf olan bi'l-cümle müsakkafât ve emlâk ve emvâl-i milliyeleri Papalığın zîr-i nezâretinde olarak bilâ-istizân kimse tarafından bunlar hakkında bir mu'amele olunmamak ve millete müte'allik olan ahvâl ve keyfiyât da'imâ patrik tarafından bunlar hakkında bir mu'amele olunmamak ve millete müte'allik olan ahvâl ve keyfiyât da'imâ patrik tarafından Roma'ya bildirilecek ve bu usûl Ermeni Katoliği milleti hakkında icrâ ve ikmâlî olunduktan sonra sâ'ir Katolik mezhebinde bulunan salifü'z-zikr Keldâni ve Melkit ve Süryâni ve Marûni tâ'ifeleri dahî bu usûl altına alınmak kararlarını ve Roma'nın Avrupa Katolik devletleri memâlikinde bulunan Katolik ahâlileri hakkında bile müdâhale itmediği derecelerde daha bir tâkım keyfiyât muhtevî olub mûmâ-ileyh Hasun gerek mezkûr nizâmnâmede mûnderiç olan evâmir ve kararların ve gerek bundan böyle Papalık tarafından vâki' olacak her gûne evâmir ve tenbihâtın harf be-harf icrâsında tecviz-i kusûr itmeyeceğine ve hiçbir husûsun hilâfında bulunmayacağına her nevi' serâ'irîni ketm ve ihfâ eyleyeceğine ve'l-hâsıl bir devletin tahtı tâbi'atında ve teb'asından olan bir millet riyâsetinde olan bir âdemin bir hükûmet-i ecnebiyeye karşı ta'ahhüd itmesi layık ve münâsib olmayacak bir tâkım mevâd-ı

Görüş

Akademik
Bakış

262

Cilt 9 Sayı 18
Yaz 2016

gayribi üzerine Papa hazretlerinin huzûrunda tevîlû'z-zeyl birimiş idüb işbû yeminin sûreti dahî mezkûr nizâmânâmede münderiç olmağla mütâla'asına rağbet olunduğu halde gerek nizâmânâmenin ve gerek sûret-i yeminin derece-i ehemmiyeti ma'lûm olur

Gelelim bu maddenin saltanat-ı seniyyece olan muhâzîr ve muhsenâtına saltanat-ı seniyye tarafından mazhar oldukları i'timâs-ı müsâ'adat üzerine eğerçi teb'a-i şâhânenen Hristiyan milletlerinin rü'esâ-yı rûhâniyyeleri öteden berû doğrudan doğruya taraf-ı Devlet-i 'Aliyye'den intihâb ve nasb olunmayub usûl-i mezheb iktizâsınca milletleri beyninde intihâb ve nasb ile taraf-ı Devlet-i 'Aliyye'den dahî ba'zılarına berât i'tâsıyla ve ba'zılarına yalnız izhâr-ı muvâffakat ve kabul ile me'mûriyetleri tasdik buyrula gelmiş ise de zaten mile-i merkûme teb'a-i meşrû'a-i cenâb-ı mülkdârîden olarak ez-her-cihet Devlet-i 'Aliyye'nin hüküm ve nüfûzu altında ve rü'esâ-yı mansûbe dahî fi'ilen milletlerinin kefâleti tahtında olmasıyla bunlardan birinin rızâ ve menâfi'-i saltanat-ı seniyyeye muğâyir hareket vukû'unda millet tarafına vâki' olacak emr u irâde üzerine derhal 'azl ve tebdîl veyahud îcâbına göre te'dîb ve tenkilleri icrâ olunduğu dergâr olmağın rü'esâ-yı merkûm yine Devlet-i 'Aliyye tarafından intihâb ve nasb olunmuş hükmünde olub kaldı ki bâlâda vâki' tafsîlatdan müstebân olunacağı veçhile Roma bundan sonra salifü'z-zıkr Keldâni ve Melkit ve Süryâni milletlerini dahî bu usûl dâ'iresinde olmak kararıyla beraber emr u irâde ber minvâl-i muharrer Ermeni Katolik milletinin patriği ve kilisâca mine'l-kadîm hâ'iz olduğu istiklâl imtiyâzını ilgâ iderek kilisâ ve sâ'ir ebniye ve emvâl-i mîriyelerini idâre ve müdâhalesi altına alarak patrik ve piskopos misillü rü'esâ-yı rûhâniyelerinde intihâb ve nasbı hakkında devlet ve milletden niza' ile kendi yed-i istiklâline nakl itmek dâ'iyesine kıyâm itmiş olub eğerçi bunda teb'a-i şâhânenin dahî hukûk-ı kadîmlerini tecâvüz olunmuş olacağı cihetle be-hasbe'l-valâ hukûk-ı mezkûrenin dahî muhâfazası şân-ı âli iktizâsından ise de burası ikinci derecede mütâla'a olunacak umûrdan bulunmuş olmasıyla ibtidâ-yı emrde ve her şeyden mukaddem kaziyenin hukûk-ı hükûmet-i seniyye ve istiklâl cenâb-ı mülûkâneye â'id olan cihetin mütâla'a ve tedkik olunması vâcibeden görünüyor şöyle ki beyândan müstekfi olduğu veçhile teb'a-i hazreti pâdişahîden olan Hristiyan milletlerinin rü'esâ-yı rûhânileri sâ'ir devlet ve memleketlerde olan rü'esâ-yı rûhâniye gibi hükûmet ve memleket umûrına ve halkın dünyevi ve politikaca olan mesâlih ve mu'amelata müdâhaleden memnû' olarak işleri yalnız kilisâca olan umûr-ı 'ibâdete ve vaftîz ve nikâh itmek ve günah çıkarmak gibi sırf mezhebce olan şeylere münhâsır olmayub teb'a-i şâhâne rü'esâ-yı rûhâniyesinin rûhânice cema'atleri üzerine câri olan tesirât-ı manevîyyeleriyle beraber saltanat-ı seniyyenin nizâmât-ı mevzu'ası iktizâsınca bunlar buldukları vilâyet ve sancâklarda meclis-i memleket a'zasından ve icrâ-yı hükûmetden olarak 'ali'ül-umûm irâde-i mesâlih-i mülkiyeye ve umûr-ı ahâliye müte'allik mesâ'il-i vâki'a da müzâkere ve mübâhiseye girüb re'y virmeğe ve mazbata imzâ itmeğe hak ve selâhiyet sahibî oldukla-

Gazi

rından başka buldukları memleketlerde mütemekkin cema'atlerinin virgü ve sâ'ir tekâlif-i mîriyesi bunların inzimâm-ı re'y ve ma'rifetiyle tesvîye kılınmaktadır şu hale göre teb'a-i saltanat-ı seniyyeden olan Hristiyan milletlerin rü'esâ-yı rûhânileri hakikat halde rü'esâ-yı millet olarak kendüleri hem icrâ-yı hükûmet memlekette ma'dûd ve hem devlet ile milletleri beyninde vâsita-i müstekile ve nezd-i hükûmetde milletleri tarafından vekîl-i resmi hükmünde olmalarıyla devlette bu hal vasifetde bulunan rü'esânın intihâb ve nasbı hakkının bir ecnebi hükûmete â'id olması evvel hükûmet-i ecnebiyenin fi'ilen evvel devletin istiklâli saltanat-ı şerriyyenin olması demek olub bu takrîrce Roma'nın bâlâda beyân olunan cümle-i mutâleb ve iddi'âsından yalnız şu hal ya'ni teb'a-i şâhâne rü'esâ-yı rûhâniyelerin intihâb ve nasbî husûsına müdâhele itmesi iddi'âsının her ne sûret ve te'vîl ile olur ise olsun kabul olunması bir ecnebi hükûmetin hükûmet-i saltanat-ı seniyyeye müşâriketinin kabul olunması demek olacağı cihetle kavâm-ı mülk ve devletin esâsı ve madde-i siyâtiyesi olan istiklâl hazret-i pâdişahiye ihlâl ve rahne-dâr ideceği bedihesi olub bi'l-farz bu keyfiyet mülk ve teb'a hakkında madden hiç su-i te'sîr itmeyecek olsa bile zaten hukûk-ı milel ve politika-yı düvel kâ'idesince ahval-i hükûmet saltanat menâfi olarak hiçbir devlet müstakilenin kabul idemeyeceği 'ulema ma'lûmıdır halbûki maslâhat öyle müceb mazarat olmayacak şey olmayub muhâzîr mülkiyesi pek 'azîm olduğu kazıyyesi bi-hak tefekkür ve mütâla'a olduğu zâhir olur çünkü Roma'nın bu teşebbüsât-ı vâki'adan asıl maksadı hafâyâ-i umûrdan olmayub fi'l-vâki' bu maksadın hususîyle milel-i mezkûre rü'esâsı ol-veçhile Roma'nın müntehib ve mensûbı oldukları takdîrde behemehâl Devlet-i 'Aliyye'nin nüfûz ve te'sîrâtı dâ'iresinde hâricinde kalarak bi'l-tabî' efkârı politikaca Roma'nın nüfûz ve te'sîri altında bulunacakları ve efkâr-ı milleti dahî o cihetle âmâl idecekleri derkâr ve bâlâda zikrî sebkat iden nizâm-nâme eylemiş sûretinin mütâla'asından ma'lûm olacağı veçhile ferzâ Katolik teb'asının bu husûsdan dolayı Devlet-i 'Aliyye 'aleyhinde yahud bir emrinde hilâfında bulundurulmasıçün Roma tarafından bir emr-i vâki' olsa mûmâ-ileyh Hasun Efendi bu emri devletinden ketm ile icrâsına sırf mukadderat itmekle mezhebce mecbûr olacağı bedîdâr olduğu misillû hukûk-ı devlet ile mahlût olan hukûk-ı kadîmelerini terk ve ferâğ itmek istemediklerinden nâşî dârâl-hilafetü'l-'aliyyede ve saltanat-ı seniyyenin koltuğu altında bulunan Ermeni Katolikleri efrûz kılıcıyla 'alenen ihâfe ve tazyîk olarak hukûklarından kifayed ile inkıyâd ve icbâr oluna-geldiği umûr-ı meşhûdeden olub eğerçe Papa hazretleri mutasarrıf oldukları şîmme-i kazâyıkârı ve diyânet perverîleri iktizâsınca öyle su-i hâl îykâ'ına ruhsat vermeleri asla me'mûr değil ise de şu hallere göre ve zât-ı maslahatın nev'î ve hükmü iktizâsınca vakten mine'l-evkât murâd olduğu halde rü'esâ-yı merkûme vâsitası ve birleştirilmesine çalışılan esbâb-ı te'sîr kuvvetiyle memâlik-i mahrûsede menâfi devlet ve memlekete muğâyir vakâyi' mazaranın iykâ'î müte'asır olmayacağı ve bu keyfiyet ber mînvâl-i meşrûh bir kere Katolik milletleri hakkında kabul ve icrâ olduğu gibi bir imtiyâz-ı cedîd ren-

Görüş

Akademik
Bakış

264

Cilt 9 Sayı 18
Yaz 2016

gini alacağı mukaddem ve mu'ahharen ba'zı taraflardan görülen isti'ad eden istidâlal olduğuna göre gûyâ bilâ-ahire mezhebce her biri bir ecnebi memleketine mütemâ'il ve mensûb bulunan sâ'ir Hristiyan milletlerine dahî sirâyet idüb reddi dahî düşvâr olacağı cihetle ma'azallah te'âlî Devlet-i 'Aliyye idâre-i mülk ve mesâlih husûsunda derd-i 'azlime giriftâr idebileceği hevîdâdır

Mukaddemâ üç sene zarfında her taraftan bu kadar kan dökilen Kırım muhârebesine sebep vukû'ı Rusyalunun bundan zayıf bir teklifinin Devlet-i 'Aliyye tarafından kabul olunmaması maddesi olub bu muhârebeden saltanat-ı seniyyenin başluca kazandığı şey dahî Paris mu'ahedesinden 'ibâret olduğu halde sonradan ekseryâ düvel-i gayriyenin ibrâm ve'l-hâsıl mezkûr mu'ahedenin mevâd-ı mukarreresi birer ikişer fesh olunmağa ve bu hal temâm Rusya devletinin işine tevâffuk itmekle fesh maddeleri ser-reşte ve sâbık ve emsâli ittihaz idüğü mu'ahede-i mezkûrenin en muhim maddelerinden olan ve kendü 'aleyhinde bulunan Bahr-i Siyah maddesini dahî geçenlerde devlet-i müşârün-ileyh fesh ve ilgâ idüb el-hâlatü hazihi Devlet-i 'Aliyye'nin teb'asına kimesnenin müdâhale itmemesi şartından başka pek mühim bir şey kalmamış olduğundan bu maslahat kabul olunur ise bi't-tabî' bu şart dahî ma'lûm olarak cümle ahkâm mu'ahede temâmîyyet-i mülk maddesine münhasır kalacağı vir-meğin teb'ası ecnebi müdâhalesi altına girdiği takdîrde temâmîyyet-i mülk şartı dahî lafızda kalmayacağı beyânından müsteğnidir Papa hazretleri memâlik-i gayriyenin doğrudan doğruya patrik olmak hasebiyle mine'l-kadîm Avrupa Katolik devletlerin ahâlisi üzerine kilisâ ve mezhebce hak müdâhelesi derkâr iken el-hâletü hazihi bu Katolik devletleri bile Roma nüfûzının memleketlerinde ceryân-ı te'sîri hükûmet ve saltanatlarının menâfi'ne muvâfık görmediklerinden nâşî bir müddetden berû Roma'nın nüfûz ve müdâhalesini memleketleri hudûdundan tard ve teb'ide çalışmakta ve memleketlerinde olan ruhbâniyye Roma tarafından gelen karar ve evâmirlerin icrâsına mâni' olmakda dahî Bavyera memleketi Katolikliğin pek kavvî yeri iken Bavyera devleti Romaca ma'zmât-ı umûrundan olan ve cümle-i umûr-ı îtikadiyeye i'lave kılınan mahûd lâ-yuhtilik kâ'idesinin bile memâlikinde i'lan-ı kaderîsini men' eylemekte olub Avrupa devletleri irâde-i mülk ve millet ve muhâfaza-i istiklâl hükûmet emrinde ittihâz muktezi olan tedâbirin mevcudu mü'ellif olmağa kendüleri Katolik olduğu halde şu ahvâl ve mesleği ihtiyâr itmeleri mutlaka idâre ve politikaca lüzûm-ı kaviyye mebni olacağı rütbe-i bedâhitde ve şu gayret bir hükûmet-i seniyye nazarûruviyetde iken bi'l-akis Kırım zamanından berû Roma'nın bu sûretle müdâhelesinden izâde ve saltanat-ı seniyyenin taht-ı tâbî'iyet ve nezâretinde asûde olarak kilisâ ve milletçe hâ'iz oldukları imtiyâz ve hukûklarıyla tefhim itmekde olan Devlet-i 'Aliyye Katolik teb'asına Roma'nın hilâfî te'âmül bu sûretle itâle-i dest müdâhele ile me'muriyet devlet 'adâdında bulunan rü'esây-ı rûhbâniyeleri zaman-ı 'azl ve nasbına kadar yed-i istiklâlini almasına ve fi'ilen istiklâl hükûmet-i seniyyeye şerîn olmasına izhâr-ı muvâfakat bildirileceği asla me'mûl değil ise de şâyed bu keyfiyet kabul buyrulacak olur ise Devlet-i 'Aliyye

Gazi

şimdiye kadar basmadığı bir mezlakaya basmış ve bu ana kadar mahfûz olan istiklâl hükûmet-i rehîni helal ve Paris mu'ahedesinin bir mühim şartı dahî giriftâr-ı pençe-i ve hin u 'alel olmuş olacağı cihetle zahâmet atiyesi ziyadesiyle ağır ve mu'esir olacağı bî-irtiyâbdır zirâ bir devletin mal ve mülkçe fedakârlık itmesi dahî hakkında mazarr ise de istiklâlden fedakârlık itmesi mehalik idiğü kâbil-i efkâr değildir Roma'nın bu muzaferiyeti te'yitinden sonra ihtimâl ki kazıyye temâm yerleşub hasım oluncaya değin bir müddet saltanat-ı seniyyenin pek hoşnûd olacağı sûrette hareket gösterilmesi me'muldur lakin ahvâl-i âlim bir siyâk üzere devam itmediğinden ve hali nazarı i'tibâre alınacak umûrdan olmayub bir seyfi eline geçürmüş olan âdemin sebep bir gûn evvel seyfi isti'mâl itmemesiyle irtesi gûn dahî isti'mâl itmeyeceğine vucûd virmek muhâzâhat olunacağı pek çok vakâyi' güya delaletiyle izhâr-ı sıdk ve muhâlezat itmelerine mükâfaten ba'zı Avrupa devletlerine hükümdarlarına pâdişâhına i'tâ buyurdıkları imtiyâz-ı berât ve fermânları takdîre te'âlî Devlet-i 'Aliyye'nin fevtine za'af târi ve evvel devletlerin miknetleri merakî olduktan sonra derece derece mu'âhede ve hatta "kapitülasyon" şekline girerek el-yevm bunlardan dolayı çekmekte olan asâr ve müşkilat keyfiyetiyle zâhir ve müştidir bâlâdan berû 'arz ve beyân olunan efkâr kânde-i bendegânım sırf hâtır kabilinden olub ba'zıları veyahud cümlesi sevâb ve hakikatden bervîn ve temamiyla ve hem ve hataya makrûn olur ihtimâli dahî nezd-i 'âcizanemde münker değilse de maddenin ehemmiyeti mertebe-i nihâyetde olmasıyla devletçe her tarafının 'arîz ve 'amîk mütâla'a olunması ferîzadan olarak her halde icrâ-yı iktizâsı re'y-rezîn-i isâbetkarîn vikâlet-penahileri mutevakıf idiğü bâ-iştibâhdır

2.2.Harici Nazırı Tarafından Papa Elçisi Monsenyör Franki'ye Yazılan Tahrîrât

Hâriciye Nâzırı esbak devletlû serdar Paşa hazretleri tarafından 12 Receb 1288 ve 27 Eylül 1871 tarihli Papa Elçisi Monsenyör Franki'ye yazılan Fransızca tahrîrâtın tercümesidir

22 Eylül tarihli muverhâ'en badi'en tevkîr ve iftihâzım olan bir kıt'a tahrîrât-ı asîlânelerinin me'al-i münderiçesi Bâb-ı'âlî'nin ma'lûmı olmuş hükûmet-i seniyye memâlik-i mahrûse-i şâhânedede mütevettin olan cema'ati muhtelifenin idâre-i umûr-ı rûhâniyelerini da'îmü'l-evkât bi'z-zât evvel cema'atleri ve onların kilisâsına havâle buyura gelmiştir

Kâffe-i mu'amelât hatta Paris 'ahidnâmesi dahî bu sûretin isbâtı ve tasdîkine delîl kâfidir binâ'en-'aleyh Bâb-ı'âlî'ye kendü kader ve şerefînin muhâfazasıyla beraber 'ahidnâmeler âhkâmına tevfiân hareket itmekle vazifeden 'add ider şöyle ki idâre-i rûhâniyye â'id ve râcî olan mesâ'ilin müzâkeresine girişerek kendü vazifesini ve mevâ'id-i mukaddesini ibtâl veyahud ihlâl edecek her nevi' tasvir ve teşebbûsât mucebet bulunmuşdur ta'rîf ve takrîrden müsteğni olacağı üzere hükûmet-i seniyye hukûk-ı saltanat iktizâsınca her sınıf teb'asıyla doğrudan doğruya ve bilâ-vâsita ve hiçbir taraftan müdâhale olma-

Görüş

Akademik
Bakış

266

Cilt 9 Sayı 18
Yaz 2016

Yarak teb'asının idâre-i himâyesince doğru ve 'âdil bir tarîkde hareket itmek hakkını kendüsüne hazır eylemişdür binâberin bâlâda mâ'al-iftihâr beyân olunan esâsün hâricinde olarak şimdîye kadar müzâkerât sebkât eyleyebilmiş ise bu da ancak esâs mezkûre-i mukayyede ve mazbatanın muhâfazası efkârıyla vâkî' olmuş olduğunu zât-ı asîlâneleri 'înde dahî vâreste-i kayd iştibâhdır zât-ı asîlâneleri Papa hazretleri tarafından zât-ı hazreti pâdişâhiye hitâben yazılan bir kıt'a tahrîrât-ı dostaneye dâhil ve kürsü-i şerîfin sefirî hakkında bulunduğunuz hürmetle Der-sa'adet'de ikâmet buyurduğunuz müddetçe hakkınızda ihrâmât-ı fâ'ika ve dostâne ve asâr-ı halisâne izhâr ve ibrâz olunacağına beyânıyla bu bâbda kendümüzü mes'ûd ve müftehir 'add ideriz

2.3.Sadrazam Mahmut Nedim Paşa Tarafından Katolik Milleti Efendilerine Yazılan Buyruktu

3 Rebiyü'l-evvel [12]89 ve 28 Nisan [12]88 tarihli muverhâ'en sadr-ı esbak ebbetlû devletlû Mahmud Nedim Paşa hazretleri zaman-ı sadâretinde şerefsudûr buyrulmağla buyruldu-yı 'ali sûretidir

Katolik milleti mu'tebirâne efendiler

Katolik Patrikliği'nin Der-sa'adet'de teşkîlinden berû câri olan kâ'ide-i hatırda ve meşrû'asına kâmilten tevsil ve ittibâ' olunacağına dâ'ir icrâ olunan ta'ahhüdât ve Katolik milletine bi'z-zât i'tâ kılınan te'minât ve tevsikât üzerine Bâb-ı'âli'den patrikliğe usûl olunmuş olan Hasun Efendi'nin patrikliğe mu'ahharen Roma'da neşr ve i'lân olunub doğrudan doğruya veya levâsit umûr-ı idâre-i dâhiliyye tecâvüz iden ve Katolik cema'atinin nâ'il ola-geldiği imtiyâz ve mu'afiyete muğâyir olan Reversurus varakası ahkâmına mütebnî olduğu tebyîn itmiş olmasıyla mukaddemâ me'mûriyetin kaydları terkîn olunmuş olmasına mebnî gerek kendüsü ve gerek mukâmetde tutmuş olub taraf-ı Devlet-i 'Aliyye'den mensûb olmayan zât-ı intihâba dâhil olmamak şartıyla kadîmden berû Devlet-i 'Aliyye ile teb'ası arasında mukarrer ve mer'û'l-icrâ olan usûl ve ka'ide kemâfi's-sabık masûnû'l-indirâsı olarak muhâfaza kılınmak ve mevcut olan tezâd ve ihtilâfâtın def'i zımında bi'l-cümle efrâd-ı milletin irâde kılınub da istihsâl-i esbâb istirâhatlarına e'tna ile patriğin umûr-ı mühimmesini kemâkân idâre itmek üzere es-sıdkâ-yı teb'ayı Devlet-i 'Aliyye'den ve Ermeni Katolik milleti mukberânından müstekîm ve mucerebü'l-etvâr bir zâtı cema'atce bi'l-intihâb licâlül-icrâ Bâb-ı'âli'ye 'arz ve iş'ar husûsuna e'tnâ ve müsâra'at eylesiz deyû

2.4.Kastro Bey'in Lâyihası

Ermeni Katolikleri meselesine dâ'ir hâki-pâyi hazreti şâhâneye takdîmine mütecâsir olduğum lâhîyaların bu üçüncüsüdür işbû meseledeki ehemmiyet ve zımında hüsn olunan vehâmet 'acizanelerini derîn derîn düşündürmeğe ve tarih ve emsâli hakîkî ve husûsâ devletin el-yevm bulunduğu mevki'ât politika hasebiyle bu mesele üzerinde cevelân iden dolab müdâhale-i ecnebiyye dahî

Gazi

Akademik
Bakış

267

Cilt 9 Sayı 18
Yaz 2016

bi't-tabi' ba'zı mütâla'at-ı 'amîkeye düşmekte olmağla başka bir 'arz tahtında olmayarak yalnız şu devlet ebed müddet ve husûsiyle şevket-simât efendimiz hazretlerine sadâkat kâmla ve muhabbet-i hâlisâ-i kemterânem işbû üçüncü lâyiha-yı bedîhi tanzîm ve takdîme bu kullarını sahihâ'en icbâr eylemiştir

Bundan evvelki lâyiha-i çakerânemde 'arz ve beyân eylediğim veçhile Ermeni Katolikleri Patriği Küpeliyan Efendi'nin licalü'l-istiffâr-ganâh buradan bi'l-istifâ Roma'da mukîm Papa hazretleri nezdine 'azimeti hasibiyle kavm-i mezkûr için patrik intihâb ve ta'yîn oluncaya kadar şimdilik bir patrik ka'im-makâmın intihâb ve ta'yîni hakkında lede'l-'arz irâde-i merhametmâde-i hazreti pâdişâhileri şeref-müte'allik buyrulmuş olacağı halde mesmû'at ve tahkîkât-ı sahîhaya nazarân Fransa sefirinin iltimâs ve i'tirazı üzerine te'hîr olunmuşdur

İmdi bir ecnebi devlet sefirinin teb'a-i sâdika-i Devlet-i 'Aliyye'den bulunan bir kavmi için payitaht-ı saltanat-ı seniyye olan Der-sa'adet'de hasbe'l-ımtiyâz kadîm bir patrik veya kâ'im-makâmın intihâb ve icrâsına müdâhale ve ez-cümle ol-bâbda şeref-sudûr buyrulan irâde-i seniyye-i hazreti mülkdâriyye ta'rz-ı cürâ'it eylemesi ziyade dikkate şayân bir keyfiyet olub ma'ahezâ bu müdâhale ve cürâ'iti akl ve hikmet veyahud ka'ide-i mezhebiyye ve mantukî ile tatbik-i kâbil olamayacağı misillü bunun her halde hukûk-ı mukaddese ve saltanat-ı seniyyelerine karşı bir hal olduğu fikri idilmek zaruridir sefir-i müşârün-ileyhin bu meseleye böyle açıktan açığa müdâhale veya ta'arruzda müte'allik 'add olunabilmesi kavm-i mezkûrun kendü teb'alarından bulunmasına ve elbette olub hâlbuki bu böyle olmadıktan başka kendilerine patrik veya kâ'im-makâm intihâb ve icrâsını taleb ve istid'â eyleyenler bu müdâhale ve ta'arruza asla râzî değillerdir

Bir sefirin dâ'ire-i selâhiyeti sırf politika işlerine münhasır olub bundan öteye tecâvüz halinde kendüsünü hiç değilse gerek kânun medeniyet ve gerek kâ'ide-i hukûk-ı düvel ve milel kat'iiyen men' eyler bu böyle iken kendülerine aslâ münâsebet-i milliyet ve politikiyesi olmayan bir kavmin patrik ve kâ'im-makâm intihâbı gibi sırf rûhâniyete â'id bir meseleye tecâvüz eylemesine ne ma'ana virilmek lazım gelür eğer hem-mezhep olmak münasebetiyle bu meseleye müdâhale idiyorum dirse kâ'ide-i ânfü'l-beyânın buna muskit bir cevâb olacağından başka bir âvamın beş altı yüz seneden berû mâlik ve mutasarrıf olduğu gayet kıymetlû ve cennet-i âsâ bir bağçesinin bir köşesinden bağırarak küşâdına uğraşılacak bir çığır hemân ez-vakit zarfında elli ve belki yüz arşûnluk bir sahrada vâsi' halini kesb eyler ise ol-vakit o bağçenin artık hayrı kalur mı ve böyle bir müdâhaleye kim râzî olabilir? Bununla beraber Rusya ve Yunan ve Romanya ve Sırbya akvâmı dahî teb'a-i sâdika-i hazreti şâhânelerinden olan Rum kavmiyle hem-mezhep olmak ve Ortodoks denilen Rum mezhebini kürs-i 'umûmisi dahî İstanbul Rum Patrikhânesi bulunmak mülasebesiyle bunlar veya bunlardan ba'zıları ve ezân-cümle Rusya ilerûde bu çığırını sebep tutarak ve buna bir hatve-i mazmir atarak gerek Rum Patriği'nin 'azl ve nasbını

Görüş

Akademik
Bakış

268

Cilt 9 Sayı 18
Yaz 2016

ve gerek patrikhânenin umûr-ı idâre ve rûhâniyesine müdâhale ve ta'arruza kalkışacak ve belki de bundan akdem her nasıl yalnız 'ibadetden başka milletin hiçbir umûr-ı idâre ve sâ'iresine karışmamak şartıyla Keldâniler için Papa'nın intihâbıyla ta'yîn olunan patriğin şimdi umûr-ı idâre-i milleti bi'l-fa'al 'azbe uğraşından ma'ada kilisâ ve ayin-i sa'ireyi-dahî zabt itmeğe kalkıştığı gibi bu Rusya ve sâ'ire dahî böyle bir hali kıyâm ve teşebbüs idecek olurlar ise ol-vakit devletçe ne yapmak ve ne yolda mukâbele idilmek lazım gelecektir? Zannedirim ki Fransa sefirinin işbû müdâhalesi şâyân-ı kabul görülür ise işte bu dediğimiz çığırın ilerüde pek vasi' bir câdde olmuş olacağına şimdiden i'timâd idilmemek olamaz

İşte şu mütâ'alalara ve mahzâ tefdî-dat-ı ictinâb eylediğim için şimdilik 'arz ve beyânını te'hir eylediğim daha sâ'ir mülâhazata mebnî sefir-i müşârün-ileyhin işbû müdâhale ve ta'arruzunun kat'iyen def' ve men' olunması efkârında olduğu 'arz ve beyâna cesâret eylerim

Faziletlû Papa hazretleri cânibinden Der-sa'adet'e irsâl olunacağı revân olunan sefir maddesi üzerine olan mütâla'ât kasrânemi bundan evvelki lâyiha-i 'acizânemde bir bencedik 'arz ve iş'âr itmişdim bu def'a şu dakik noktayı-dahî inzâr-ı 'aliyyeye 'arz eylerim ki bu Katolik meselesinin ser ve sebebi olan Hasun Efendi nâm ser rahibin Roma'dan 'avdetiyle beraber Papa tarafından irsâl olunan (Reversurus) nâm varaka üzerine ziyonist ve ant-i ziyonist meselesinin zuhûrî zamanında Papa hazretleri tarafından Der-sa'adet'e Monsenyör Frankli nâmında bir de sefir irsâl olunmuş idi ol-vakit Rusya devleti bunu sebep tutarak ve kendü mazmîrîne bir çığır ittihâz iderek Rusya memâlikinden Eçmiyazin nâm memleketde mukîm Ermeni Katoğikosluğu cânibinden dahî kezâlik Der-sa'adet'e Celaliyan nâm episkopos i'zâm olunmuş idi eğer ol-vakit Bâb-ı'âli uyanık bulunmayub da bu mes'eleye nazar-ı ığmaz ve bâ-gafletle bakmış olsa idi yukarıda 'arz ve beyân eylediğim râh vâsi' mülkün kesâd olunmuş olacağına hiç şübhe yoğ idi bereket versun ki ol-vakit Âli Paşa merhûm gibi dur-endiş ve mu'ahharen Mahmud Nedim Paşa gibi cesur ve sadık zâtlar serkârda bulunub bu meselenin ve zâmet-i âtiyesini fikr ve tekîn itmeleriyle hemân evvel sefir ma'hûdları def' eylediler ve ânt-i ziyonistlerin hukûk ve müstedî'yâtı bi't-tasdîk bunlara patriklik berât-ı 'alişânı i'tâ ve ihsân buyrulur ve mûmâ-ileyh Hasun Efendi'nin dahî ne rûtbe maksadû hâ'iz bir âdem olduğu anlaşılmağın ve ra'kîb buradan nefî ve teb'id olunmuş idi geçenlerde bir aralık bularak efendi-i mûmâ-ileyh Der-sa'adet'e gelmiş ise de millet işlerine zinhâr ve zinhâr müdâhale idemeyüb yalnız kendü halinde dek durması kendisiçün bir şart-ı kavî ittihâz idilerek kendüsüne tenbiye ve tebliğ buyrulmuş ve hatta bu bâbda mûmâ-ileyhden bir de sened alunub el-yevm Bâb-ı'âli'de mevcûd bulunmuşdur zan-ı 'acizâneme göre gerek bu meselenin tecdîdiyle devleti yine işgâl eylemesi ve gerek ecnebi devlet sefiri tarafından müdâhale ve ve ta'arruz vukû'a gelmesi husûslarında başlıca bu zâtın dahî müdahili vardır el-hâsıl bu Hasun

Gazi

Akademik
Bakış

269

Cilt 9 Sayı 18
Yaz 2016

Efendi'nin yine mahal-i menfasına i'zâmıyla fesâdın önü kestirilmesi lüzûmî min gayri hadd-i 'arz ve beyâna cesâret eylerim zîrâ bu mesele dahî ehemmiyet ve zahâmet-i âtiyyesine nazarân ağırca olub iş 'alevenüb de i'zâm ve vakit ısrâr idilmeksizin hemân icabına bakması elzemdir

Mesmu'ât-ı 'acizâneme nazarân vükelâ-yı fihâmdan ekserisi Hasun tarafına meyliye gösteriyorlar imiş iyice ma'lûm olsun ki son nedâmet fâ'ide virmez zîrâ öte tarafda Rusya Eçmiyazın meselesini tezeleyüb hemân icrâ eylemeğe hazırdır ve bir de belki vükelâ-yı fihâmdan Hasun tarafına celbi gösteren zevvât zannederim ki Fransa seffirinin işbû müdâhalesini kabul ile kendüsünün tatyîbi Fransa Yunanlar hakkında olan teveccühleri bu tarafa celbini hâsıl ider halbûki eğer böyle ise bu değışmiş bir efkârdır çünkü Fransızlar eğer Yunanilere mü-teveccih ise bununla o teveccühlerini girû almazlar ancak şurası muhakkakdır ki Yunan meselesi yalnız bir tashîh sudûrundan 'îbâret olub Yunan'a bir parça yerin terk olunmasıyla Devlet-i 'Aliyyeleri hukûk ve saltanatından hiç-bir şey zâyî' itmiş olmaz belki Yunan devletini bi'l-ahire ittifakından istifâde olunabilmek için bir mikdar tevsî' ve tatyîb iderek kendü menfa'atiçün bir müttelik-i tabî'î kazanmış olur lakin bu Ermeni Katolikleri meselesine seffirin ve Papa'nın arzûsu veçhile müsâ'ade olunmak saltanat-ı seniyye kendü hukûku ve istiklâliyesi mukaddesini kendü eliyle icâbının yedine teslim itmek demek olduğuna ve bu dahî gid gide daha ağır ve vahîm meselelere tevlîd eyleyeceğine şübhe yokdur unutmayalım ki memâlik-i mahrûse-i şâhânelerinde bu Ermeni Katoliklerinden mâ'ada Keldâni Nestûri ve Dürzî ve asıl Ermeni ve garb Rum ve sâ'ir Katolikleri de vardır

Bu meselenin derece-i ehemmiyet ve nezâketini bir kat daha nazar-ı dikkate dâ'ir hazret-i mülûkâneye 'arz ve beyân eylemek murâdıyla vaktiyle Âli Paşa merhûm tarafından kaleme alınan bir lâyiha-i meşhûre ve mufassılanın (bu ol-vakit tab' ve neşr olunmuşdur) ve bunun üzerine Papa'nın seffiri mûmâ-ileyh Monsenyör'e cânib-i Bâb-ı'âli'den cevâb-ı resminin birer sûretlerini merbûten 'arz ve takdîm idiyorum

Bu meseleye dâ'ir sadr-ı 'azam hazretlerine dahî lâyiha takdîminde ve beyân-ı mülâhazâtında kusûr eylemedim

Fi 13 Mart 1295

Kastro

Sonuç

Osmanlı Devleti'nde Ermeni Katolik cemaati hakkında önemli bilgiler veren Âli Paşa ve Kastro Bey'in lâyihalarına göre cemaatlerin kendi içinde birtakım dini-idari yapılanmaları olup, bu yapılanmaya hiçbir şekilde bir dış devletin müdahalesi söz konusu olamaz. Roma, Osmanlı toprakları üzerindeki gerek Ermeni Katolikler gerek diğer Katolik taifeler için Reversurus adlı bir nizamname ilan etmek suretiyle hâkimiyet kurmak istemişse de bunda başa-

Görüş

Akademik
Bakış

270

Cilt 9 Sayı 18
Yaz 2016

rılı olamamıştır. Şark Katolik Kiliseleri olarak bilinen Süryani, Marunî, Melkit ve Keldani kiliseleri Papa'yı sadece ruhani bir reis olarak kabul etmişlerdir ve Papa'nın nüfuzu altına girmek için kilise yapılanmalarına herhangi bir müdahaleyi kabul etmemişlerdir.

Lâyihada, Osmanlı Devleti'nde herhangi bir kilisenin patriklik seçimine gerek dışardan gerek içerden müdahale olunmadan, cemaatler kendi içinde patriğini seçebildikleri belirtilmektedir. Bundan dolayı Papa'nın Ermeni Katoliklerin ve Keldanilerin patrik seçimine müdahale etmesi Osmanlı Devleti tarafından kabul edilmemiştir. Patriklik seçimi usulünce yerine getirilirse Osmanlı Devleti ya berat vermek suretiyle ya da makamını tasdik etmek suretiyle seçimleri onaylamıştır.

Osmanlı toprakları üzerinde nüfuz alanını genişletmek isteyen Papa'nın, Ermeni Katolik Kilisesi'ne Rusya'nın da Eçmiyazın Ermenilerine müdahale ederek, kiliseler üzerinde himaye kurmak istemeleri devletin istiklaline ve hukukuna aykırı bir durumdur. Çünkü Osmanlı coğrafyasında yaşayan Hristiyanlar sadece Osmanlı'nın himayesinde dirler. Bundan dolayı Osmanlı Devleti, Papa'nın Ermeni Katoliklere müdahalesini devletin istiklaline aykırı bir durum olarak kabul etmiş ve bunu engellemek için Ermeni Katolik cemaatinin yapılanmasına her ne karışmak istemese de müdahale etmiştir.

KAYNAKLAR

Arşiv Vesikaları

Başbakanlık Osmanlı Arşivleri (BOA), Yıldız Esas Evrakı (Y. EE), 91/9.

Araştırma-İnceleme Eserler

ALBAYRAK Kadir, "Geçmişte ve Günümüzde Keldani Kilisesi", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, I/1, Adana 2001, s.107-124.

ANHEGGER Robert, "Bir Hıristiyan ve İki Ermeni-Osmanlı Devleti'nde Hıristiyanlar ve İç Tartışmaları (Düşünceler ve Örnekler) I", *Tarih ve Toplum*, VIII/48, İstanbul 1987, s. 54-56.

BEYDİLLİ Kemal, *II. Mahmud Devri'nde Katolik Ermeni Cemâati ve Kilisesi'nin Tanınması (1830)*, Yay. Şinasi Tekin-Gönül Alpay Tekin, 1995.

BOZKURT Gülnihal, *Alman-İngiliz Belgelerinin Siyasi Gelişmelerin Işığında Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu (1839-1914)*, Ankara 1996.

ÇELİK Mehmet, *Süryani Kilisesi Tarihi*, İstanbul 1987.

Engelhardt, *Tanzimat ve Türkiye*, (Çev. Ali Reşad), İstanbul 1999.

EROL Su, "Doğu Süryani Kilisesi Tarihi Çerçevesinde İran Asuri-Keldanîlerine Genel Bir Bakış", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, IV/16, Ordu 2011, s. 129-137.

GÜLLÜ Ramazan Erhan, *Ermeni Sorunu ve İstanbul Ermeni Patrikhanesi (1878-*

Gazisi

Akademik
Bakış

271

Cilt 9 Sayı 18
Yaz 2016

1923), Ankara 2015.

GÜNDÜZ Şinasi, *Din ve İnanç Sözlüğü*, Konya 1998.

IŞIK Ramazan, "Maruni Kilisesi", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2003 (Yayınlanmamış Doktora Tezi).

KARPAT Kemal H., *Ottoman Population 1830-1914-Demographic and Social Characteristics*, University Wisconsin Press 1985.

KELEŞ Erdoğan, *Osmanlı, İngiltere ve Fransa İlişkileri Bağlamında Kırım Savaşı*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2009 (Yayınlanmamış Doktora Tezi).

KILIÇ Davut "Osmanlı Ermenileri Arasında Katolik Kilisesi'nin Kuruluş Faaliyetleri", *Yeni Türkiye*, (Ermeni Sorunu Özel Sayısı II.), Sayı:38, Mart 2001, s. 726-734.

KILIÇ Davut, "Rusya'nın Eçmiyazın Katogikosluğuna Nüfuzu ve İstanbul Ermeni Patrikhanesine Tesiri", *Erdem*, XII/36, Ankara 2000, s.973-987.

KÜÇÜK Cevdet, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Millet Sistemi ve Tanzimat", *Mustafta Reşit Paşa ve Dönemi Semineri Bildirileri*, Ankara 1994, s. 13-23.

OĞUZ Mustafa, *II. Abdülhamid'e Sunulan Lâyhaları*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2007 (Yayınlanmamış Doktora Tezi).

ÖZTEMİZ Murat, *II. Abdülhamit'ten Günümüze Sosyolojik, Siyasal ve Hukuki Açından Süryaniler*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2007(Yayınlanmamış Doktora Tezi).

SARIYILDIZ Gülden, "Osmanlı Devleti'nde Protestan Ermeni Milleti ve Kilisesinin Tanınması", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları-İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 2, İstanbul 2002, s. 249-267.

SEYFELİ Canan, "Osmanlı Devlet Salnamelerinde Rum Melkit Katolik Patrikliği (1847-1918)", *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl 3, Sayı:11, s. 9-39.

TAŞPINAR İsmail, "Maruniler", *TDV. İslam Ansiklopedisi*, XXIII., Ankara 2003, s. 71-72.

TEKİNDAĞ Şahabettin, "Osmanlı İdaresinde Patrik ve Patrikhane", *Belgelerle Türk Tarih Dergisi*, Sayı: 1, Kasım 1967, s. 42-55.

TÜRKAN Ahmet, "İstanbul'daki Katolik Ermeni Gruplarının Problemleri ve Papalığın Müdahaleleri (19. yy.)", *History Studies: International Journal of History*, IV/2, Temmuz 2012, s. 317-341.

TÜRKAN Ahmet, *Ermenilerin ve Doğu Hristiyanların Sorunları Çerçevesinde Osmanlı Papalık İlişkileri*, İstanbul 2012.

UBUCINI F. H. A., *1855'te Türkiye*, I., (Çev. Ayda Düz), Ocak 1977.

YETİŞGİN Memet, "Rusların Türk Toprakları Üzerinde Yayılmasının Sebeplerine Üzerine Bazı Düşünceler", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Ocak 2007, s. 671-702.

YILMAZ Durmuş, *Fransa'nın Türkiye Ermenilerini Katolikleştirme Siyaseti*, Konya 2001.

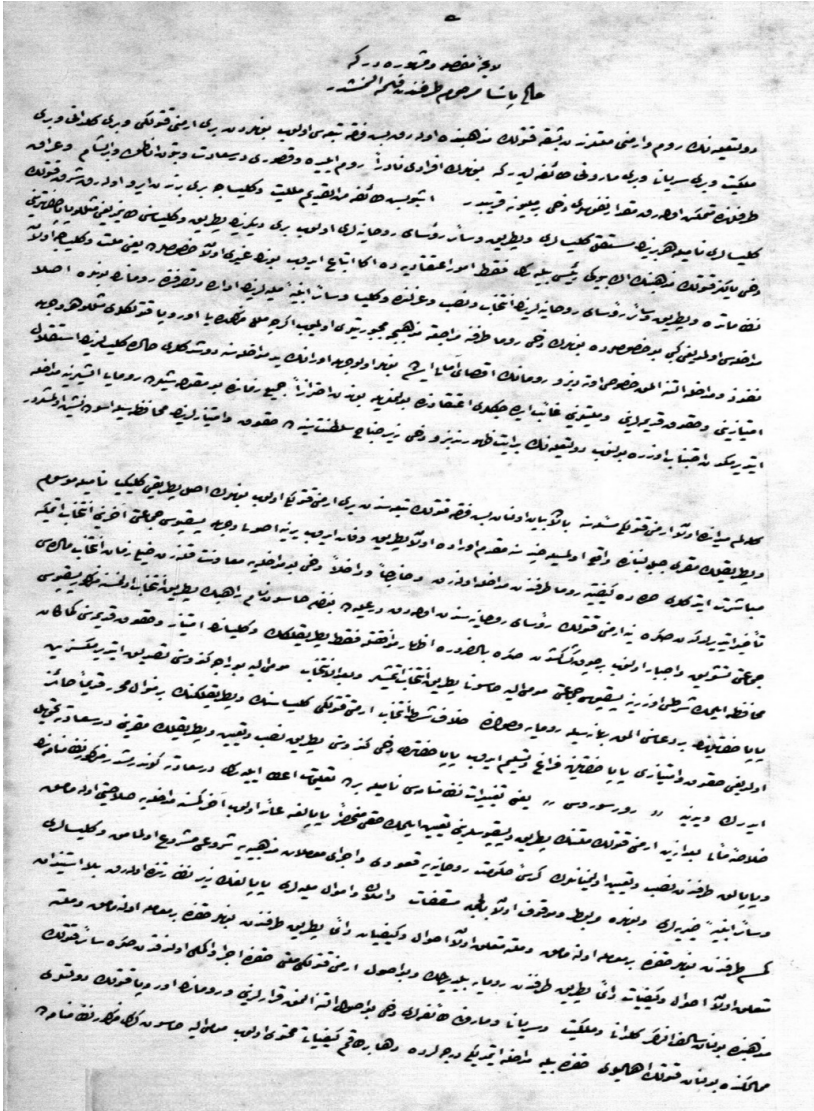
Görüş

Elektronik Kaynaklar

A. Fortescue, "Batı Süryaniler'den Melkitler", Çev. Meral Ünüvar, <http://www.acsatu.com/fil/Malkoye.pdf>, Erişim Tarihi 2013.

<http://www.suryaniler.com/suryani-tarihi.asp?id=33>, Erişim Tarihi 2013.

Ek 1: Âli Paşa'nın Lâyhası

görsel
 Akademik
 Bakış
 273
 Cilt 9 Sayı 18
 Yaz 2016